

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

*О.В. Люта, канд. екон. наук, старший викладач,
Українська академія банківської справи*

У ринковій економіці малий та середній бізнес є провідним сектором, який визначає темпи економічного зростання, структуру і якість внутрішнього валового продукту. Аналізуючи розвиток малого бізнесу в Україні, до позитивних тенденцій можна віднести не тільки зростання кількості малих підприємств, а й збільшення обсягів виробництва та їх частки у ВВП країни.

В 2001 р. в Україні у сфері малого бізнесу функціонувало 233,6 тис. малих підприємств. Проти попереднього року їх кількість зросла на 7,2 %, а у порівнянні з 1998 роком приріст становить 34,7 %. У середньому по Україні на 10000 чоловік припадає 48 малих підприємств, що на 4 підприємства, або на 10 %, більше проти попереднього року і на 14 підприємств, або на 29,4 %, більше у порівнянні з 1998 р. Але, незважаючи на позитивні зміни, основною проблемою функціонування підприємств малого бізнесу була і залишається проблема залучення додаткових фінансових ресурсів.

Слід зазначити, що однією з особливостей функціонування суб'єктів малого підприємництва є значна залежність від позикових коштів і, насамперед, від банківських кредитів. Це пояснюється об'єктивною обмеженістю вільних фінансових ресурсів, прискореною обіговістю оборотних засобів, меншими можливостями для довгострокового планування руху грошових коштів.

На зарубіжних ринках позикового капіталу малі підприємства виступають досить привабливими клієнтами для комерційних банків. Як показує практика, малі та середні підприємства здатні швидко пристосовуватися до змін попиту, за незначних капіталовкладень розширювати асортимент продукції та оперативно впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу. На сучасному етапі більшість великих

кредитних організацій мають спеціалізовані підрозділи, які надають малим підприємствам різноманітні послуги – від розрахунково-касового обслуговування до фінансового консалтингу.

Досить довгий час проблема кредитування малих підприємств комерційними банками в Україні стояла досить гостро. Кредитування малого бізнесу не входило в коло інтересів великих банківських структур. Це пояснювалося тим, що для суб'єктів малого підприємництва характерні підвищені виробничі ризики через недостатню мобільність капіталу та неліквідну структуру активів. За період з 1998-2000 рр. питома вага кредитів, наданих комерційними банками підприємствам малого та середнього бізнесу, складала лише 10 % від загального обсягу виданих кредитів. До того ж ці кредити були занадто дорогими і носили, переважно, короткостроковий характер.

На сьогоднішній день кредитуванням підприємств малого бізнесу займаються, як правило, банки, які співпрацюють з міжнародними фінансовими організаціями і видають кредити в межах спеціально відкритих для них кредитних ліній.

Більш детальний аналіз використання коштів міжнародних фінансових установ для підтримки малого бізнесу дозволяє з'ясувати, що основними "фінансовими донорами" для малих та середніх підприємств в Україні є Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Німецько-український фонд (НУФ), фонд "Євразія", Світовий банк реконструкції та розвитку. Умови кредитування в цілому стандартизовані. Кредити надаються в сумі до 125000 дол. США. Виняток складає кредитна лінія МБРР, згідно з якою кредити надаються у розмірі від 15 тис. до 1,6 млн. дол. США. Кредити надаються на строк від 1 місяця до 3 років.

Слід відзначити, що угода про відкриття першої кредитної лінії в розмірі 100 млн. еку для підтримки малого та середнього бізнесу була підписана між НБУ і ЄБРР в грудні 1994 року. Кредитна лінія для підтримки малого та середнього бізнесу (МСП-1) для підприємств з кількістю працюючих до 500 робітників почала діяти з березня 1995 року. У 2001 році розпочався перший етап кредитної лінії (МСП-2) для підприємств з кількістю працюючих до 20 чоловік (мікрособ'єкти) та підприємств з кількістю працюючих до 100 чоловік (мінісуб'єкти). На першому етапі середній розмір кредиту складав 780 тис. дол. США з терміном погашення 5 років. На сьогоднішній день в межах кредитних ліній МСП-1 та МСП-2 отримали кредити 188 суб'єктів малого бізнесу на загальну суму 158 млн. дол. США. Протягом 8 років за рахунок коштів зазначених кредитних ліній було створено більше ніж 5000 робочих місць.

У вересні 2003 року розпочався другий етап кредитної лінії ЄБРР МСП-2, що пропонує до 2,5 млн. дол. США на строк до 5 років з процентною ставкою LIBOR+8 %.

На сучасному етапі найбільшими інвесторами малого бізнесу в Україні є ЄБРР та НУФ, які співпрацюють з 5 українськими банками – Аваль, Ажіо, Приватбанк, Форум, Надра та Мікрофінансовим банком (Pro -Credit Bank). Банки Аваль, Ажіо, Приватбанк, Форум, Надра мають спеціалізовані відділи, які займаються кредитуванням суб'єктів малого бізнесу. Завдяки широкій мережі філій банків партнерів ЄБРР та НУФ кредитування здійснюється в більшості регіонів України. Так, за період з 01.01.2000 по 01.05.2002 зазначеними банками було видано 10009 кредитів на загальну суму 92,7 млн. дол. США.

Особливе місце на ринку позикового капіталу займає Мікрофінансовий банк. Слід відзначити, що даний банк був створений як спеціалізована установа для кредитування суб'єктів малого бізнесу.

Мікрофінансовий банк (МФБ) розпочав свою діяльність на території України в лютому 2001 року. З моменту свого створення МФБ видав 11423 кредити на загальну суму близько 78,3 млн. дол. США, що в середньому складає 6855 дол. США.

Акціонерами МФБ є шість міжнародних організацій, які визнають його політику: Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР); Німецько-український фонд (НУФ); Міжнародна фінансова корпорація (МФК, Група Світового банку); Компанія Internationale Micro Investitionen AG (IMI AG), Western NIS Enterprise Fund, Компанія Sticking DO.

З дотриманням положень Статуту МФБ та Установчого договору акції банку розподіляються таким чином (табл. 1):

Таблиця 1

Розподіл акцій Мікрофінансового банку

Акціонер	% у статутному фондi	Кількість акцій	Загальна вартість у гривнях	Оплата акцій
ЄБРР	19,999	19999	9535323,21	1999901,26 євро
МФК	19,999	19999	9535323,21	1999901,26 євро
ВНІСЕФ	20,00	20000	9535800,00	2000001,26 євро
НУФ	20,00	20000	9535800,00	9535800,00 грн.
IMI	10,002	10002	4768853,58	1000200,63 євро
ДОН	10,00	10000	4767900,00	1000000,63 євро
РАЗОМ	100,00	100000	47679000,00	-

Станом на 1 березня 2003 р. кредитний портфель банку складає 6533 кредити на загальну суму 26,7 млн. дол. США. Таким чином, середня сума одного кредиту складає 4,1 тис. дол. США.

Проведений аналіз свідчить про те, що 51,4 % кредитного портфеля було спрямовано на кредитування підприємств торгівлі, близько 33,9 % – складають кредити для підприємств виробничої сфери і сфери послуг, близько 9,8 % – транспорт та 4,9 % – сільське господарство, переробка сільгосппродукції та інші сфери діяльності. Висока пи-ома вага кредитів, наданих торговим підприємствам, пояснюється популярністю цього виду діяльності в Україні. Адже для організації власного торгового бізнесу не обов'язково мати спеціальну освіту, особливі навички чи значний стартовий капітал.

Близько 73,2 % кредитного портфеля складають кредити розміром до 5 тис. дол. США, 25,2 % – кредити розміром від 5 тис. до 50 тис. дол. США і близько 1,6 % – кредити більше 50 тис. дол. США.

У структурі кредитного портфеля банку найбільшу питому вагу (37 %) мають кредити терміном від 10 до 12 місяців.

Розподіл кредитного портфеля за напрямками використання кредитних ресурсів наступний (рис. 1):

- на поповнення оборотних коштів – 49 %;
- на придбання основних засобів – 37,2 %;
- змішана форма використання – 13,8 %.

Протягом 2002 р. було відкрито 9 нових представництв в Одесі, Білій Церкві, Маріуполі, Краматорську, Макіївці, Полтаві, Дніпропетровську, Івано-Франківську, Сумах. Представництва у Львові, Донецьку, Харкові перетворені на повноцінні відділення, додаткове відділення відкрито в Києві.

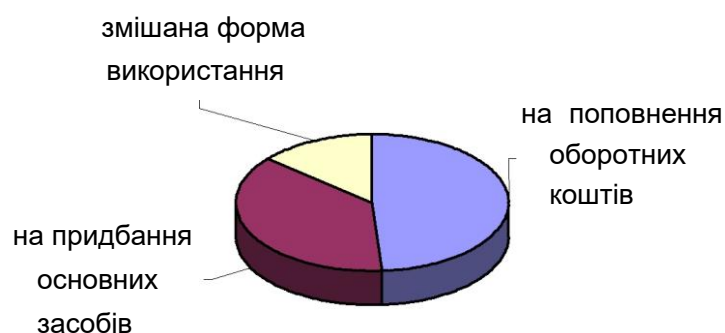

Рис. 1. Структура кредитного портфеля банку за напрямками використання кредитних ресурсів

Процедура кредитування малих підприємств МФБ має свої особливості: система оцінки кредитоспроможності позичальника МФБ базується на кількісних та якісних характеристиках. Це пояснюється наступним чином: для малих підприємств, а особливо приватних підприємств, характерний тісний взаємозв'язок між господарською діяльністю підприємства з одного боку і приватним життям керівника з іншого. Таким чином, проводиться консолідований аналіз соціально-економічної одиниці, який поєднує приватну та підприємницьку сторону діяльності позичальника. Адже в багатьох випадках підприємство і приватна сфера клієнта настільки взаємопов'язана, що провести межу між ними надзвичайно важко, а інколи – неможливо.

Використання коштів міжнародних кредитних організацій для кредитування малих підприємств свідчить про їх значну роль у розвитку малого бізнесу в Україні. Але наданих коштів недостатньо для задоволення фінансових потреб малих підприємств. При цьому слід відзначити досить жорсткі вимоги з боку міжнародних фінансово-кредитних інститутів до потенційних позичальників, що не завжди дає можливість отримати необхідні кошти.

Аналіз ситуації у сфері кредитування малого підприємництва вітчизняними комерційними банками свідчить про необхідність розвитку їх співпраці. На нашу думку, перспективи співробітництва українських комерційних банків і малого бізнесу надзвичайно великі. Останнім часом комерційні банки відчують значні труднощі зі збільшенням обсягу кредитного портфеля: бракує потенційно платоспроможних клієнтів. Великі підприємства, як правило, вже мають сталі зв'язки з конкретними банками, тому на ринку позикового капіталу існує певна конкуренція за кредитування таких позичальників. Отже, з часом саме малий бізнес може стати основним споживачем їх послуг. Це пов'язано, насамперед, із тим, що більшість українських банків не-великі, вони не в змозі конкурувати з великими банками за платоспроможного позичальника. Крім того, основні джерела доходу банків – валютні операції та ринок державних цінних паперів – в останні роки не дають таких прибутків, як раніше. Отже, можна припустити, що основними об'єктами активних операцій невеликих банків стануть саме малі підприємства.